

določil Staiger kot »spominjanje«. »Spominjanje« je seveda dobeseden prevod besede »Erinnerung«, kar je slovarsko gledano seveda docela korektno, v resnici pa brez dobre pomenske zveze s Staigerjevo razlago. — Kot »spominjanje« so Staigerjevo »Erinnerung« sicer rabili že pred tem nekateri slovenski in hrvaški literarni znanstveniki; vendar je bila njihova bolj ali manj priložnostna raba mnogo manj zavezujoča od takšne, kakršna se kot razlaga pojavlja v ustrezno tematiziranem leksikonskem priročniku.

Sam Staiger je v svoji znani monografiji *Temeljni pojmi poetike* (*Grundbegriffe der Poetik*, tu cit. po ²1951, Zürich) izrecno opozoril, da mu je beseda »Erinnerung« (ki v običajni rabi res pomeni »spomin«) ime za odsotnost distance med subjektom in objektom (63—64), da mu ne zaznamuje kategorije, ki bi bila obremenjena s časovnostjo (kakor je spomin). Lirik ponotranja (erinnert) — vase — naravo in narava ponotranja — vase — pesnika (o. c.). Duhovno stanje spominjanja je pač nekakšno posedanjenje preteklosti (čeprav Staiger tudi takšno razlago zavrača, češ da pesnik v objektu pač kot lirik enostavno je, kakor je sočasno objekt v njem). Gre torej za terminološko poimenovanje s pomočjo nemškojezikovne besedne igre.

Ko se je W. Kayser, enako znano ime, v svoji *Govorni umetnini* (*Das sprachliche Kunstwerk*, tu cit. po ³1954, Bern) skliceval na Staigerjevo »Erinnerung«, je reč zgovorno preimenoval v »Verinnerung« — izrecno zato, da bi iz pojma izločil časovnost in prepreprosto asociiranje na »spomin« (336). Enako opozorilo vsebuje tudi Konstantinovičev prevod Kayserja v srbsčino (Bgd. 1973, 399 isl.).

Ves problem je pač v tem, da nekaj, kar je v nemščini kot jeziku izvirne predloge moč, uumljivo in smiselno, v slovenščini ne gre. V nemščini je pomen termina določen z dobesednim semantičnim izhodiščem (»Erinnerung« namreč dobesedno res pomeni nekaj, kar »gre noter«), slovenska beseda »spomin«, ki sicer v slovarju stoji kot ustreznna za »Erinnerung«, pa takšne semantične osnove ne premore, nastala je drugače (s-pometi, brez metaforičnega »notranjenja«). Tako dobeseden prevod ne pove veliko, ali pa celo zavaja. (Ena precej ponavljanih literarnoteoretskih opredelitev lirike je npr., da je »sprotno izpovedovanje eksistencialnih stanj«; kako vanjo vključiti spominjanje kot odnos do preteklosti?)

Resda ne gre za prav zelo usodno pomanjkljivost; gre, kot smo že na začetku povedali, za zgovorno ponazoritev težavnosti vsakršnih slovenitev, ki so zavezane natančnemu poimenovalnemu sistemu. Terminologija je hočešnočeš v veliki meri odvisna od jezikovnega mišljenja in jezikovnih možnosti (seveda tudi od številnih »zunanjih«, zgodovinskih, kulturnih, družbenih dejavnikov), prav zato je tako zelo posebna v različnih jezikih in pogosto tako težko enostavno prevedljiva.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

POJEM (UMETNIŠKI) ,TEKST'

Sodobna literarna znanost, ki sprejema literarno delo tudi kot komunikat (tj. kot sporočilo, kot znak), rabi pojem 'tekst' v širšem in ožjem pomenu besede. — V širšem pomenu besede je 'tekst' »kakršnakoli semantično organizirana zapovednost znakov«¹ in se z atributom 'umetniški' lahko uporabi za obravnavo različnih vrst umetnosti (besedne umetnosti, slikarstva itd.). V tem smislu je pojem 'tekst' povezan z občo definicijo 'jezika' kot znakovnega sistema, ki služi za komunikacijo med dvema ali mnogimi posamezniki.² — V ožjem pomenu besede, povezanem z literaturo, je 'tekst' (slov. 'besedilo') jezikovni izraz besedne umetnine, ki je na neki način fiksiran z jezikovnimi znaki. To opredelitev lahko dopolnimo s širšim filološkim vidikom; po njem je 'tekst' definiran kot najmanjša enota govorne komunikacije, ki je relativno enotna (*celovitost teksta*) in

¹ B. A. Uspenskij, *Poetika kompozicii*, Moskva 1970, str. 10.

² Ju. M. Lotman, *Struktura hudožestvennega teksta*, Moskva 1970, str. 13.

avtonomna (*oddajenost teksta*). Kot filološki objekt je 'tekst' opredeljen s štirimi temeljnimi označbami:

1. za razliko od jezikovnega sistema je 'tekst' aktualiziran in organiziran sintagmatski,
2. za razliko od govora oziroma govornega toka kot celote ima 'tekst' določene meje,
3. od poljubnega segmenta govorne vrste se 'tekst' loči po svoji notranji enotnosti/celovitosti, ki jo določa njegov enoviti komunikacijski smoter,
4. od delov, ki ga sestavljajo, se 'tekst' loči po tem, da je razmeroma samostojen in da je organiziran na poseben način; organizacija teksta se ne ujema z organizacijo teh delov (poleg medstavčnih vezi in odnosov ter nadstavčnih enot sestavljajo 'tekst' tudi lastnosti, ki ga oblikujejo kot celoto).³

Tej opredelitvi 'teksta' je blizu tudi Lotmanova izhodiščna opredelitev (umetniškega) 'teksta'. — J. Lotman definira 'tekst' kot celovit znak, ki mora imeti naslednje tri lastnosti: 1. 'Tekst' mora biti fiksiran (Lotman govori o 'izraženosti teksta', rus. *vyrážennost'*). 2. 'Tekst' je celovit (nerazčlenjen) signal. Imeti mora neko število karakterističnih lastnosti, realizirati mora neko kulturno funkcijo in posredovati neki celovit pomen. Da bi to dosegel, mora biti oddeljen ('oddajenost teksta', rus. *otgraničennost'*). V besedni umetnini sta meji 'začetek' in 'konec', oba imata posebno modelirajočo vlogo. 3. 'Tekst' je strukturiran. 'Tekst' ni neka mehanična zapovrstnost znakov v prostoru med dvema zunanjima mejama, znaki v 'tekstu' so urejeni v skladu z veljavnimi načeli sintaktike in so tudi hierarhizirani.⁴

Ustvarjeni 'tekst' stopa v zapletene odnose z adresati (bralci, poslušalci itd.) in z drugimi teksti, ki so dejavni v neki kulturi oziroma družbi. (M. Bahtin je te odnose imenoval »dialoški odnosi«.)⁵ Vključenost 'teksta' in na variantnost 'teksta'. Brez variant je 'tekst' samo s stališča adresanta (avtorja), pri razširjanju se 'tekst' s sprejemanjem in interpretacijo spreminja (adresatske variante 'teksta').

Aleksander Skaza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

³ S. I. Gindin, *Tekst, Kratkaja literaturnaja enciklopedija*, zv. 9, Moskva 1978, str. 725—726.

⁴ Ju. M. Lotman, op. cit., str. 67—69.

⁵ Prim.: M. Bahtin, *Problemy poetiki Dostojevskogo*, Moskva 1972³.